

דף הנחיה – שבוע 4

ח ע"א ר' אלעזר ור' שמעון אומרים' – ט' ע"א בראש העמוד 'קא משמע לן דלא'

תוכן הדף	
▪ ראש השנה לשמיטין	▪ מעשר בהמה
▪ ראש השנה ליובלות	▪ ראש השנה לשנים

ראש השנה למעשר בהמה

דילגנו על הסוגיות הדנות בעמדה הקובעת את ראש השנה למעשר בהמה באחד באלול, ואנו עוברים לסוגיה הדנה בדעת המיעוט הקובעת את ראש השנה למעשר בהמה באחד בתשרי. מומלץ לחזור למשנה (בדף הראשון של הגמרא) לרענן את הזכרון.

1. מהו מעשר בהמה?

דין מעשר בהמה מופיע בתורה בויקרא פרק כז, פס' לב – עיינו שם.

ניסוח ממצה של ההלכות הבסיסיות של דיני מעשר בהמה מצוי **במשנה תורה לרמב"ם, הלכות בכורות פרק ו:**

א | מצות עשה להפריש אחד מעשרה מכל בהמות טהורות שיוולדו לאדם בכל שנה ושנה, ואין מצוה זו נוהגת אלא בבקר וצאן בלבד שנאמר וכל מעשר בקר וצאן וגו'.

ב | מעשר בהמה נוהג בחולין אבל לא במוקדשין, ונוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית, אבל חכמים אסרו לעשר בהמה בזמן הזה ותקנו שאין מעשרין אלא בפני הבית גזירה שמא יאכלהו תמים ונמצא בא לידי איסור כרת שהוא שחיטת קדשים בחוץ, ואם עבר ועשה בזמן הזה הרי זה מעשר ויאכל במומו.

ג | הכל חייבין במעשר בהמה, כהנים לויים וישראלים.

ד | ודין מעשר בהמה שיהיה נשחט בעזרה וזורקין את דמו זריקה אחת כנגד היסוד ומקטירין אימוריו, ושאר הבשר נאכל לבעלים בירושלים כשאר קדשים קלים ואין לכהנים בו כלום אלא כולו לבעלים כפסח, ואם היה בעל מום בין שנפל בו מום בין שהפרישו בתחלה במומו הרי זה נאכל בכל מקום.

ה | מעשר בהמה אסור למוכרו כשהוא תמים שנאמר בו לא יגאל, מפי השמועה למדו שזה שנאמר לא יגאל אף איסור מכירה במשמע שאין נגאל ואינו נמכר כלל, ויראה לי שהמוכר מעשר לא עשה כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקח כמוכר חרמי כהנים שלא קנה לוקח וכמוכר יפת תואר כמו שיתבאר במקומו.

2. מדרש הפסוק במקבילה בירושלמי

הסוגיה המקבילה בתלמוד הירושלמי (מסכת ראש השנה פרק א' הלכה א') מתייחסת למחלוקת בין שתי הדעות במשנה מתי חל ראש השנה למעשר בהמה. בדיון בדעת ר' אליעזר ור' שמעון, מובא שימוש באותו פסוק הנדרש בסוגיה שבתלמוד

כ"ט חשוון תשע"א

הבבלי, אך הדרשה שונה. מהם ההבדלים? האם יש להם משמעות הלכתית שונה? (הירושלמי למסכת ראש השנה מצוי בחוברות המקורות למסכת בשני דפוסים שונים, וניתן להיעזר במפרשים על הדף להבנתה) תמון תניין: ר' מאיר אומר באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, בן עזאי אומר האלוליים מתעשרין בפני עצמן. אמר רב חונה: טעמיה דרבי מאיר עד כאן הן מתמצות לילד מן הישנות, מיכאן והילך הן מתחילות לילד מן החדשות. רבי יוסה בי רבי בון בשם רב חונה: טעמא דרבי לעזר ורבי שמעון 'לבשו כרים הצאן' – אילו הבכירות, 'ועמקים יעטפו בר' – אילו האפילות, 'יתרועעו אף ישיר' – אילו ואילו נכנסין לדיר להתעשר. אמר בן עזאי: הואיל ואילו אומ' כך ואילו אומ' כך יהו האלוליים מתעשרין בפני עצמן, הא כיצד נולד לו חמשה באב וחמשה באלול וחמשה בתשרי אינן מצטרפין, נולד לו חמשה באב וחמשה בתשרי הרי אילו מצטרפין. זאת אומרת שבן עזאי חבר ותלמיד היה לו לרבי עקיבא ובן עזאי מכריע על דברי תלמידיו.

באחד בתשרי ראש השנה לשנים

סוגיה זו מתייחסת ישירות לסוגיות שלמדנו בשבועיים האחרונים, ובמיוחד לתחילת הגמרא בדף ב' ע"א ולדברי רב חסדא 'לא שנו אלא למלכי ישראל...! בדף ג ע"א. למי שכבר הספיק לשכוח, מומלץ להציץ שוב. בסוגייתנו מספר דעות שונות לגבי המשמעות ההלכתית-מעשית שיש לקביעת ראש השנה לשנים באחד בתשרי. מהן הדעות הללו? איזה פן באופיו של ראש השנה מדגישה כל אחת מהן? נסו לתאר כיצד היה עלהאחד בתשרי להיראות לפי כל אחת מן הדעות.

סוגיה זו דנה במספר נושאים מרכזיים המופיעים שוב בהמשך המסכת. נושא ראש השנה כים הדין הוא מרכזו של הדיון על המשנה השניה של הפרק, ונרחיב בו כשנגיע לשם. נושא ראש השנה כיום בריאת העולם עומד במרכז של הסוגיה בה נעסוק בשבועות הקרובים.

1. דרבי זירא אמר: לתקופה

מהי תקופה?

השנה מתחלקת לארבע תקופות, המקבילות בערך לארבע עונות השנה. אורך התקופות אמור להיות שווה, כך שכל אחת מהוה רבע של השנה השמשית. התקופות קרויות על פי החודש בהן הן מתחילות: תקופת תשרי, תקופת טבת תקופת ניסן, תקופת תמוז.

למעשה החלוקה לתקופות היא החלוקה האסטרונומית המבוססת על אורך היום המשתנה במשך השנה, עקב זווית סיבוב כדור הארץ סביב השמש: היום הארוך ביותר בשנה בקיץ (21 ביוני), היום הקצר ביותר בשנה בחורף (21 בדצמבר), ושני ימי השוויון באביב ובסתיו (21 במרץ, 23 בספטמבר). אולם היות שלוח השנה העברי הוא ירחי בעיקרו, אין ימים אלו חלים בתאריך קבוע בלוח העברי.

עיבור השנה ע"י הוספת חודש נועד לשמר התאמה בין הלוח העברי לשנה השמשית, כך שחג הפסח יחול בתקופת ניסן, דהיינו אחרי יום השוויון. אם חג הפסח אמור לחול לפני יום השוויון, מעברים את השנה.

במשך הדורות היו ידועים חישובים שונים של אורך השנה השמשית, שעל פיהם נקבע אורך התקופה. לדוגמא לפי שיטת שמואל, מחשובי אמוראי בבל (המקבילה ללוח היוליאני), אורך כל תקופה הוא 91 ימים ו-7.5 שעות. אולם לפי החישובים המקובלים בזמננו, מסלול כדה"א סביב השמש הוא אליפטי ולא עגול, ועל כן אורך התקופות משתנה בין 93-89 ימים לערך בין התקופות השונות.

כ"ט חשוון תשע"א

חז"ל ראו בעיסוק האסטרונומי ובחישוב תקופות השנה מצווה דתית. כך עולה מתוך הגמרא בבבלי **מסכת שבת דף עה ע"א**:

אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב – עליו הכתוב אומר (ישעיהו ה) ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות – שנאמר (דברים ד) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים – הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות

מדוע היה צורך להגדיש כי ראוי לעסוק בחישובי תקופות? רמז לכיוון ניתן למצוא בפירוש הריטב"א על הסוגיה במסכת שבת: מהו החשב אליו הוא מרמז?

איזו היא חכמה ובינה שהיא כנגד העמים זה חישוב תקופות ומזלות. וכיון שכן למדנו כי מצוה להתעסק בה ואין בזה כלל משום חכמה יונית, וזה פשוט

דוגמא לעיסוק של חז"ל בענייני חישוב התקופה ניתן לראות בגמרא **במסכת עירובין דף נו ע"א**: (הסוגיה עוסקת בשיטות לחישוב תחום הריבוע של עיר שאיננה בפועל מרובעת, לשם קביעת תחום שבת בו מותר להלך). – המעוניינים מוזמנים לעיין שם.

2. איזהו חג שהחדש מתכסה בו

בגמרא **במסכת ביצה דף טז ע"א** מצויה דרשה דומה לזו של סוגייתנו, אך מסקנתה אחרת. מהם ההבדלים? בפירוש איזו מילה חולקות שתי הדרשות?

תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוואה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פחת – פוחתין לו, ואם הוסיף – מוסיפין לו. אמר רבי אבהו: מאי קראה – 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו' (תהלים פא), איזהו חג שהחדש מתכסה בו – הוי אומר זה ראש השנה, וכתוב 'כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב' (שם). מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא – דכתיב 'ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה' (בראשית מז). מר זוטרא אמר מהכא: 'הטריפני לחם חקי' (משלי ל)

▪ פירוש **בעלי התוספות** על הסוגיה במסכת ביצה פורש מגוון אפשרויות לפירוש הביטוי 'שהחדש מתכסה בו':

איזהו חג שהחדש מתכסה בו וכו' – פירש רש"י שהלבנה אינה נראית וקשה לפי' זה, דהוה ליה למימר שהלבנה מתכסה, לכך פירש ר"ת שר"ח מזדמן בו, כלומר שרגיל לבא בו, וכסא לשון זמן כמו 'ליום הכסא יבא ביתו' (משלי ז). ורבינו משולם פירש מתכסה שלא היה שעיר של ר"ח קרב בו, והקשה רבינו תם דבתוספתא קאמר דקחשיב (ל"ו) שעירים בשנה וקא חשיב י"ב שעירים דראשי חדשים ולא מציינו י"ב אם לא היה שעיר דר"ח דר"ה, והשיב לו רבינו משולם דלא עלה על לבו לומר כן, אלא היתה דעתו דלא מפרש קרא בהדיא של ראש חדש דראש השנה דכתיב בפינחס 'מלבד עולת החדש' וחסאת לא הזכיר. ויש מפרשים מתכסה שאין מזכירין אותו במוסף דראש השנה, ור"ת היה אומר אדרבה הואיל והיה קרב מזכירין אותו במוסף דראש השנה, ותקן ר"ת לומר במוסף מלבד עולת החדש וגו' וכן תקן לומר שני שעירים כהלכתן וגו' שעיר אחד של ראש חדש ושעיר אחד של ר"ה

כ"ט חשוון תשע"א

- ביטוי זה זכה לפרשנויות מרחיבות יותר, בעיקר בעולם החסידי. ראו למשל את דברי ר' צדוק הכהן מלובלין - רסיסי לילה אות נד:

ר' צדוק הכהן מלובלין – ר' צדוק הכהן רבינוביץ, 1823-1900, מחשובי האדמו"רים במאה ה-19, תלמידו של הרבי מאיז'ביצא, נולד בליטא ועבר לפולין, שימש כאדמו"ר בלובלין מ-1888 עד פטירתו. חיבר ספרי חסידות רבים, שהמפורסמים בהם הם 'צדקת הצדיק', שו"ת 'תפארת צבי' וספר הדרשות 'פרי צדיק'.

ענין ראש השנה שהוא חג שהחודש מתכסה בו. פירוש חודש הלבנה שהיא סימן לכנסת ישראל שעתידין להתחדש כמותה. כי בגלות הם בהעלם וכיסוי האור ולפי שכל אור הלבנה אינו מעצמה רק מהחמה נקרא בכל פעם חידוש אור חדש. כי מי שיש לו אור מצד עצמו כשמתכסה ומתגלה לא שייך שמתגלה אור חדש שהרי הוא עצמו אור הקודם רק שהיה מכוסה ונתגלה. אבל בקיבול אור

מהזולת אף על פי שבעת ההעלם נקרא גם כן רק מכוסה לא שנעדר האור לגמרי כי שם במקומה מקבלת לעולם מהחמה רק לעיני שוכני ארץ הוא מכוסה. מכל מקום כשמתגלה אחר הכיסוי נקרא גילוי אור חדש כי המקבל מהזולת הרי כל קבלה אצלו מצד המקבל הוא דבר מחודש שאין זה הקודם שהרי מה שקיבל קודם לא היה מאיר עכשיו רק מה שהוכרח לקבל מחדש. אלא שאם לא היה העלם וכיסוי לא היה מורגש החידוש לעיני הרואין מאחר שהיה האור תמידי היה נדמה כאותו אור עצמו ועל ידי ההעלם ניכר חידושו:

וכן כנסת ישראל ממש דוגמתו לית לה מגרמה רק מה שמקבלים מהשם יתברך ומבקשים ממנו האר פניך ונושעה והאר עינינו בתורתך. כי כל השגת אור בנפשות הוא על ידי התורה כמו שכתוב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור כי התורה הוא אור פני מלך חיים דאורייתא וקודשא בריך הוא חד ובכל יום יהיו בעיניך כחדשים. היינו כשידע דאף על פי דהתורה כתיבא ומנחא אין יודע בה כלום אלא מה שהשם יתברך מאיר לו בה כמו שאמר בשוחר טוב (מזמור קיט) על פסוק (קייט, כז) דרך פקודיך הבינני אל תאמר הרי הם לפניך התבונן אתה לעצמך אם אין אתה מבינני איני יודע כלום ושם אחר כך על פסוק הורני ה' דרך חוקיך אל תאמר לי הרי הם לפניך למוד מעצמך אלא אתה הורני שנאמר הבינני וגו' ובכל רגע מקבל אור מחודש

ראש השנה לשמיטין

1. השמיטה בתורה:

מצוות השמיטה מצויה במספר פרשיות בתורה: א. שמות פרק כג, פס' י-יא.

ב. ויקרא פרק כה, פסוקים א-ז, כ-כב.

ג. דברים פרק טו, פס' א-יא.

בכל אחת מן הפרשיות, בדקו: מהי מצוות השמיטה ומה היא כוללת? מהי תכלית השמיטה? מהו ההקשר בו מובאת המצווה ומה ניתן ללמוד ממנו?

ישנן פרשיות נוספות בתורה הנוגעות להיבט הרחב יותר של המצווה:

א. ויקרא פרק כו, פס' לד-לב, מד. מנין הזיקה העמוקה בין הגלות לבין שנת השמיטה?

ב. דברים פרק לא, פס' י-יג. מדוע מעמד הקהל מתקיים במוצאי שנת השמיטה?

ג. נחמיה פרק י, פס' לב. מה ניתן ללמוד מכך שבאמנה הכללית נמצא חיוב שביעית [צמוד לשבת]?

2. טעמי מצוות השמיטה:

רבות נכתב על תכלית מצוות השמיטה וטעמיה, ומגוון הדעות רב. להלן כמה גישות מרכזיות:

רמב"ם, מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק ל"ט

כל המצוות שמנינו בהלכות שמיטה ויובל – (טעם) חלקן רחמים ונדיבות כלפי כל בני-אדם, ככתוב: ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה [כן תעשה לכרמך, לזיתך] (שמות כ"ג, 11), כדי שהאדמה תפריה ותתחזק בהוברתה, ו(טעם) חלקן חמלה על העבדים והעניים. אני מתכוון להשמטת כספים ולהשמטת עבדים. ו(טעם) חלקן דאגה לתקינות הפרנסה בתמידות, בכך שתהא הארץ כולה (נחלות) בלתי-ניתנות-להעברה, שלא תיתכן לגביהן מכירה מוחלטת: והארץ לא תמכר לצמתות (ויקרא כ"ה, 23), כך שהקרן של רכושו של אדם שמורה לו ולירשיו, ו(הקוונה) יאסוף את יבולה ולא יותר. גמרנו אפוא לתת טעמים לכל מה שנכלל בספר זרעים שבחיבורנו, למעט כלאי בהמה. הטעם לכך עתיד להתברר

▪ הרמב"ם נותן מספר טעמים | מה המשותף לכל הטעמים אשר הרמב"ם נותן? | עיינו בביקורת למטה על דברי הרמב"ם, על אילו מהטעמים מופנית הביקורת?

ר' יצחק אברבנל, נחלת אבות, ה' י"א.

ר' יצחק אברבנל - 1437-1508, פילוסוף ורב, פרשן מקרא. שימש בחצרו של אפונסו החמישי מלך פורטוגל. גורש בגירוש ספרד, וחי בנפולי שבאיטליה

הרב המורה (הכוונה לרמב"ם) כתב בטעם מצוות השמיטה, כדי שתחזק ותוסיף פירותיה, אבל זה אין לך לקבלו ממנו אם בעל נפש אתה. לפי שאם היה הדבר כן, לא הייתה השנה השישית – בהיות האדמה בתכלית חולשתה – עושה תבואה לשלוש שנים. דכתיב

”וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלוש השנים”, והוא מורה שלא הייתה הארץ חלושה, שתצטרך אל השבייתה כדי שתתחזק, כיוון שבשנה השישית הייתה עושה שלש פעמים יותר מהשנה הראשונה שתבוא אחר השבייתה. כי ד' הוא הנותן בה כוח לעשות חיל ורוב תבואות. גם שאם היה טעם המצווה כדברי הרב, לצורך התרבות תבואות הארץ, לא היה עונשם כל כך גדול שיבוא לגלות.

לכן חכם מחכמי הדור [רבי יצחק עראמא] חשב, שהיה זה ממנו יתברך הערה לנפשותינו, לפקוח עניים עוורות, השקועות בענייני העולם, כזביו והבליו, לעבוד את האדמה הגופיית תמיד, מבלי תת שביתה לנפשם. ולכן מאיר עיניהם ד', במה שציווה למנות ששת ימים ולשבות אחד, וכן למנות שש שנים ובשנה השביעית שבתון. כי הנה באותה שביתה נתעורר לצאת מאפלת מחשבותינו ומעבודות גופנו בשבועות ימי האדם, ובשנת השמיטה לא נתכוון לעבודת האדמה, רק לתת צורך אוכל נפש בלבד, והוא דמוי והמשל לקניין שלמותנו והנהגת חיינו. – עד כאן דבריו.

ועם היות הדעת הזה עצמו טוב ונאות, לרדוף אחרי שלמות גופני בשבועות חיי האדם וגם בכל ימיו, אין ספק שלא כוונה התורה לזה התכלית במצוות השמיטה. כי המצוות האלוהיות יש להם תכלית עצמיים בעצמם, והמשל והדמוי מהם לענייני הנהגת האדם בקניין שלמותו היא הנהגה שנית. ואין ראוי שנסתפק בה, ושנחשוב שהוא התכלית הראשון והכוונה הראשונה, כי יהיה זה תמורת מה שבעצם במה שבמקרה.

ואם היה זה בלבד תכלית מצוות השמיטה, והוא ג"כ תכלית מצוות השבת, למה התנא אמר בייחוד ש"גלות באה לעולם על שמיטת הארץ", ולא זכר חילול שבתות ולא יובל, הלא דבר הוא בהכרח!

אבל אמיתת העניין הזה הוא: שארץ ישראל יש לה בעצמה סגולה נפלאה וייחוס גדול לקבל הניצוץ האלוהי, והשגחה העליונה תתייחד באותה ארץ באופן נפלא, מה שאין כן בשום ארץ אחרת. ולהורות על מעלת הארץ בעצמה, זכרו חז"ל, שאדם הראשון לא בראו השי"ת אלא ממקום קדוש וטהור, ממקום בית המקדש. וכאשר בחר

כ"ט חשוון תשע"א

באברהם ציווהו: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". להגיד, שבהיותו עבד אלוהים ודבק בו, צריך שיענתק לאותו מקום השלמות. הנה אם כן, הייתה הארץ היא מצד טבעה ומצבה אצל העליונים, נבחרת מכל הארצות. ולכן העידה התורה עליה: "ארץ אשר ד' אלוקיך דורש אותה תמיד עיני ד' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", ועל בית המקדש אמר שלמה: "והיו עיני ולבי שם כל הימים". וכל זה ממה שיורה שהארץ בעצמה, מלבד העם היושב בה, היא הייתה מקודשת בעצמה, ולכן היו רוב המצוות תלויות בארץ, כי הם היו מכלל עבודתה... נמצא שהייתה ארץ ישראל נבחרת ונחמדת לפניו יתברך מתוך כל שאר הארצות, כמו שהיה העם הישראלי נבחר מכל שאר העמים. וכמה דברים זכר בזה החבר למלך כוזר דברי אמת.

ומפני זה רצה הקב"ה, שכמו שהאומה בכללה תעשה זכר בשביתת היום השביעי אל הפנה הקדושה מבריאת העולם וחידושו, ככה הארץ הנבחרת תעיד עליה בשמיטתה השנה השביעית. ולזה נתן הסיבה במצוות השמיטה: "שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה", רוצה לומר, ששמיטת הארץ תהיה כמו השבת המקודש אשר לישראל, ושעניין השביתה היא לרמוז ולהעיד על שבת בראשית שבת לד', כי בו שבת מלאכתו. וכאלו הארץ ההיא, למעלת קדושתה, עם היותה בלתי מדברת, תעיד בפניה הזאת מה שיעיד העם הישראלי בשבתותיהם, ותהיה עדות הארץ בזמן היותר ניכר בה, והוא השנה, מעניין התבואה המתחדשת בה.

לכן חתם הדברים בסוף אותה פרשה "והארץ לא תמכר לצמימות, כי לי הארץ, כי גויים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ". שביאר בזה, שהארץ אינה נתונה להם בהחלט, כי על כל פנים לד' הארץ ומלוואה, ולכן לא יוכלו למוכרה לצמימות ולא להשתעבד בה בפרך, כי הם היו גרים ותושבים בה, וה' אלוהים הוא אדוני הארץ. ולכן ראוי שיתנהגו בה כרצונו ויתנו לה גאולה. שאם לא יעשו כן, תבוא עליהם הגלות, כי בעל הבית יתברך יגרשם מארצו. וזה עניין "אז תרצה הארץ את שבתותיה", לפי שהייתה הארץ הנבחרת עשוקה מבני ישראל, במונעם ממנו שמיטתה... ומפני זה כולו נאמר במשנתנו שמסיבות הגלות הייתה שמיטת הארץ.

▪ השוו בין דבריו של ר' יצחק אברבנל לבין דבריו של הרמב"ם, מה ההבדלים העקרוניים ביניהם. איך הם מסבירים את המקורות השונים?

ספר החינוך, מצווה פ"ד

משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ [שמות כ', י"א], וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו ירסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנות שש

ספר החינוך: ספר המסכם את כל תרי"ג מצוות.

הספר נכתב בעילום של כנראה בסוף המאה ה-13 בברצלונה. יש אומרים כי המחבר הוא ר' אהרן הלוי, או אחיו ר' פנחס הלוי. לכל מצווה נותן 'ספר החינוך': מקור המצווה, טעם המצווה, פרטי המצווה, וחלות המצווה. חיבור ידוע אשר נכתב על 'ספר החינוך' הוא 'מנחת חינוך' של ר' יוסף מטרנפול

שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם:

ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר

כ"ט חשוון תשע"א

נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון

מה המשותף לכל טעמיו של 'ספר החינוך' | השוו בין טעמיו של הרמב"ם ובין טעמיו של 'ספר החינוך' – מה ההבדלים העקרוניים בין הטעמים | האם תוכלו להשיק מתוך דברים אלו על סגנון טעמי המצוות של 'ספר החינוך'?

להרחבה נוספת ביחס למצוות השמיטה וטעמיה, ראו את הקדמתו של הרב קוק לספרו 'שבת הארץ' (בקלסר הנוספים)

ראש השנה ליובלות

מצוות היובל מובאת בתורה בויקרא כה פס' ח-לד, בהמשך לפסוקי המצוות השמיטה. קראו את הפרשיה ושימו לב לדגשים השונים המובאים בה. מה ניתן ללמוד מהם על טעמי מצוות היובל?

הרמב"ם במשנה תורה, הלכות שמיטה ויובל פרק י מנסה להסביר את חישוב היובלות מההתחלה בזמן הכניסה לארץ ועד ימיו:

א | מצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמשים שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים וגו' וקדשתם את שנת החמשים, ושתי מצות אלו מסורין לבית דין הגדול בלבד.

ב | ומאימתי התחילו למנות, מאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ שנאמר שש שנים תזרע שדך ושש [שנים] תזמור כרמך עד שיהיה כל אחד מכיר את ארצו ושבע שנים עשו] בכבוש הארץ ושבע שנים בחילוק, נמצאת אומר בשנת שלש וחמש מאות ואלפים ליצירה מר"ה מאחר מולד אדם הראשון שהיא שנה שניה ליצירה התחילו למנות, ועשו שנת עשר וחמש מאות ליצירה שהיא שנת אחת ועשרים משנכנסו לארץ שמטה, ומנו שבע שמטות וקדשו שנת החמשים שהיא שנת ארבע וששים משנכנסו לארץ.

ג | שבעה עשר יובלים מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו, ושנה שיצאו בה שחרב הבית בראשונה מוצאי שביעית היתה ושנת שש ושלושים ביובל היתה, שארבע מאות שנה ועשר שנים עמד בית ראשון, כיון שחרב הבית בטל מנין זה, משבטלה נשאר הארץ חרבה שבעים שנה ונבנה בית שני, וארבע מאות ועשרים שנה עמד, ובשנה השביעית מבנינו עלה עזרא והיא הביאה השנייה, ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר, ועשו שנת י"ג לבנין בית שני שמטה, ומנו שבע שמטות וקדשו שנת החמשים, אעפ"י שלא היתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות.

ד | נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החרבן כשני חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטים וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היתה, ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה, ולפי חשבון זה שנה זו שהיא שנת אלף ומאה ושבע לחרבן שהיא שנת שמנים ושבעה ואלף וארבע מאות למנין שטרות שהיא שנת שש ושלושים ותשע מאות וארבעת אלפים ליצירה היא שנת שמיטה והיא שנת אחת ועשרים מן היובל.

ה | אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמטות בלבד בלא יובל, וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמשים אלא שבע שבע בלבד מתחלת שנת החרבן וכן עולה בגמרא ע"ז חשבון זה שהוא קבלה.

כ"ט חשוון תשע"א

ו | ושנת השמטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י, וכולן לא מנו אלא לשני חורבן משליכין אותן שבע שבע, ולפי חשבון זה תהי שנה זו שהיא שנת שבע ומאה ואלף לחרבן מוצאי שביעית, ועל זה אנו סומכין, וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות.

להרחבה בנושא משמעות היחס שבין ראש השנה ליובלות באחד בתשרי ובין ציון היובל ביום כיפור, ראו מאמרו של הרב יואל בן-נון – 'ראש השנה או ראשית השנה?'. המאמר מציג תזה לפיה התורה אינה מדגישה את ראש השנה משום שהיא דוגלת בתקופת ראשית שנה (חגי תשרי) ולא ביום אחד (ראש השנה) בלבד. ראו במיוחד את סעיף ב' – 'ראשית השנה'.

